

התוס' כתבו שמטעם דבר שבאופן שהבעלים אינם בעיר ויש טורח והוצאה לילך לאותו מקום כדי שיתקנוהו [או שהוא כאן אבל אין לו ממה להפריש. עראשונים] – אין זה נחשב 'דבר שיש לו מתירין' ולכן הוצרכו לטעם אחר. [ומאידך מטעם 'כהתרו כן איסורו' לא היה לאסור אלא בתרומה, אך לא בטבל של מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר. ולכאורה יצא לדבריהם שטבל על מעשר ראשון שהבעלים אינם שם – בטל כשאר איסורים (וכ"כ במנ"ח רפד, ג). אך י"ל דלא פלוג חכמים בטבל. וכן מבואר בדברי הראשונים כאן, שאף טבל הטבול לתרומת מעשר אוסר ב'משהו'].

ויש אומרים, הואיל ומהתורה הטבל בטל, הרי שוב אי אפשר לתרום ולעשר עליו ממקום אחר מטבל ודאי, שהרי אין מפרישים מן החיוב על הפטור [ואף מדמאי שחיובו מדרבנן אין להפריש עליו, גזרה שמה יפריש מן הודאי], נמצא שאין לו מתירין (כן הביא הריטב"א בב"מ נג לתרץ. והקשה על כך מגמרא במנחות לא. וע' גם בפירוש הרא"ש נדרים נז: שאפשר להפריש עליו מטבל הטבול מדרבנן כגון הגדל בעציץ שאינו נקוב). בדומה לזה כתב הרי"ד (תנינא), שבאופן שהטבל נימוח שוב אי אפשר להפריש ממנו תרומות ומעשרות ולא חשיב 'דבר שיש לו מתירין'. [עוד אודות תיקון טבל שנתן טעם במאכל – ע' בפתחי תשובה יו"ד שכד, ג מלבושי שרד; מנחת שלמה נד, ג].

ויש מי שכתב שאין לומר שהטבל יהא חמור יותר מהמתירים שלו – התרומה, וכיון שהתרומה עצמה המתירה את הטבל, בטלה, לא יתכן שהטבל לא ייבטל (עפ"י ריטב"א ב"מ נג בשם הראב"ד. ועריטב"א כאן). ויש שכתבו שלדעת בעל הסוגיא כאן, אין נקרא 'דבר שיש לו מתירין' כל שהיתרו לא בא ממילא אלא על ידי מעשה הפרשה (עפ"י ספר הישר לר"ת תשכה; שטמ"ק נדרים נז: מהרא"ם). ויש אומרים שמחלוקת תנאים בדבר, האם דבר שיש לו מתירין אין לו ביטול או יש לו. וסוגיתנו נקטה טעם הנכון לכולי עלמא (ערמב"ן וריטב"א כאן וב"מ נג; מלחמות ה' פסחים ל:). עוד בדין ביטול בטבל, טעמי הדין והנפקותות – ע' שו"ת אחיעזר ח"ב יד, ד; שו"ת אור לציון ח"א כב.

*

איסורי עבודה זרה אוסרין ב'משהו' – והרי הגאווה וגסות הרוח, וכן הכעס, המשילום רבותינו לעבודה זרה – 'כל הכועס כאילו עובד ע"ז'; 'כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז וכאילו כופר בעיקר'. ומכאן טעם וסמך לדברי הרמב"ם (דעות ב, ג) שבשתי דעות אלו, הגאווה והכעס, יש לו לאדם להתרחק מהן ביותר, עד קצה האחרון. (ע' בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לגו).

*

האומרים אין רבי בעולם אלא רבי שלנו – זו עבודה זרה ר"ל, אלא כך יאמר: כל צדיק וצדיק וכל רבי הוא טוב לתלמידיו, אלא רבי שלנו הוא יותר טוב לעניננו. (ייטב פנים – זכור, בשם הרה"ק רי"א מזדיטשוב, ע"ש)

דף עד

'אלו אוסרין ואוסרין בכל שהו... ובשר בחלב' – פירוש, חתיכת בשר שנתבשלה בחלב ונאסרה בנותן-טעם, וחזרה ונתערבה באלף חתיכות – אוסרת את כולם. ובגמרא דנו בטעם הדבר שאינו בטל,

אם משום שחתיכת בשר היא 'דבר שבמנין', או משום שאסור בהנאה. ומשמע מכאן שבשר שנתבשל בחלב ואין החתיכה ראויה להתכבד, ונתערבה החתיכה בחתיכות התר – נתבטל האיסור.

ויש לתמוה על מה שכתב בספר חות דעת (קא סק"ז) שמצא בנודע ביהודה (ל) שעוגה ממולאה בגבינה-שבלעה-בשר ונתערבה העוגה בעוגות אחרות – בטלה העוגה ברוב, כיון שאינה אסורה מחמת עצמה אלא משום הגבינה, והרי הגבינה אינה ראויה להתכבד אלא העוגה.

והקשה החות-דעת, מדוע בטלה הלא ניתן לטעום ע"י נכרי ולעמוד על טעמה של העוגה אם יש בה טעם בשר בחלב? ותירץ, שבמקום שבטל ברוב אין צריך לברר על ידי טעימת נכרי. ע"ש.

וקשה, הלא דין זה אפשר להוכיח מסוגיתנו הערוכה, כאמור. זולת אם נעמיד המשנה באופן דחוק מאד, שלאחר שנתבשלה החתיכה בשר בחלב, חזר ובישלה במים ויצא טעם החלב, ומ"מ כבר נאסרה החתיכה ('חתיכה נעשית נבילה'), ואחר כך נתערבה באחרות, ובוה אם אין כאן חתיכה הראויה להתכבד תתבטל החתיכה ואי אפשר לעמוד על הטעם (מהגרד"נ גולדברג שליט"א).

לכאורה נראה היות ואילו באנו להצריך טעימת קפילא היה זה רק משום 'כל היכא דאיכא לברורי מברירינן' ולא מעיקר דין ביטול, הלכך כל שהדבר כרוך בהפסד או בטירחה רבה אין צורך בכך (וכדאמרינן גבי 'דבר שיש לו מתירין' ועוד – ע' תד"ה טבל; יו"ד קב. וער"ן פסחים ה. גבי 'למאי נפ"מ לישיליה...'). ועל כן מהמשנה אין הוכחה גמורה, שהרי יש אופנים רבים שאין מצריכים אותו להטעים לקפילא, כגון להצריך לטעום את כל אלף החתיכות שנתערבה בהן, שהרי יש כאן פסידא וטירחא רבא.

(ע"ב) 'זחכמים אומרים: יקלוף את הזפת' – ואחר כך יגב (רא"ש ושאר פוסקים).

ז"ש חרס אע"פ שקלוף את הזפת הרי זו אסורה – עד שימלא ויערה שלשה ימים (כמבואר לעיל לג). וכיון שצריך לעשות עירוי, שוב אין צורך שיקלוף הזפת (רא"ש ועוד).

זמודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורין – וצריכים מילוי ועירוי שלשה ימים (כדלעיל לג). יש מי שאומר: דוקא בקנקנים של חרס, אבל של עץ ושל אבן – די בשכשוך ואין צריך מילוי ועירוי (כן הביא הב"י יו"ד קלה) מהרמב"ן. וכן הביא הרא"ש בשם הרמב"ם, וצ"ל 'הרמב"ן'. עבהגר"א קלה, כה. ור"י ור"ת ועוד מחמירים, וכמו שאמרו לעיל (שם) לענין נודות של עור שצריכים עירוי. והרשב"א כתב להקל בכלי מתכות. והרא"ש מחמיר בכלם, וכן ראוי לנהוג. אבל בשל זכוכית לדברי הכל אין מחמירים בו בשביל שמכניסו לקיום, שהם חלקים וקשים ובליעתם מועטת משאר כל הכלים (שלחן ערוך קלה, ח וש"פ).

דרש רבא: נעוה ארתחו' – המדובר על גת של חרס מזופפת שדרכו בה יין של איסור, ואין לה תקנה אלא על ידי שיקלוף הזפת ואחר כך יעשה עירוי, או אם אינו רוצה לקלוף – יעשה הגעלה כמות שהיא, ולכך אמר רבא להרתחים (רא"ש). וכן מועיל לגת יישון י"ב חדש, או הסקה בכבשן עד שהזפת יתרפה – פוסקים).

רבא כי הוה משדר גולפי להרפניא, סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירצייהו' – כלומר הופכם על פיהם וחותם בשוליים, כדי שלא יוכל העכו"ם להופכן ולעשות בהם יין (רא"ש).

*

ועל דרך המליצה נאמר גם כן, כי מה שאמרו רבותינו ז"ל: כל איסורין שבתורה בטלים בששים – שהוא רמז, כשיגיע האדם לששים שנים, שהם ימי הזקנה, כבר בטלין אצלו כל איסורין שבתורה, כי לא יתאוה להם עוד כי ידאג על יום מותו.

(ספר החיים לאחי מהר"ל – 'חיים טובים' פרק ז)

דף עה

(ע"ב) 'דצבתא לנגבן' (נדצ"ל: מנגבן) – הרמב"ם (מאכלות אסורות יא, כ. וכו"ה בשו"ע) פרש [דלא כרש"י]: שהיו הווצים סבוכים וצבותים זה בזה בהידוק ובקושי – שאז אין די בהדחה אלא בניגוב באפר ובמים.

'ואי אית בהו קיטרי – שרי להו' – מפשטות הלשון משמע שהתרת הקשרים נצרכת (גם) בכלים הטעונים יישון (ר"ן). והביא מהראב"ד שכולם צריכים התרת קשרים). ואולם מרש"י משמע שהתרת הקשרים נצרכת רק במקום שצריך ניגוב. וכן היא דעת הרמב"ן. וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד קלה, ט).
 בבהגר"א שם איתא: וכ"ד הרמב"ם, ונראה שטעות הדפוס היא, וצ"ל הרמב"ן, שמפשטות לשון הרמב"ם משמע שאף ביישון צריך התרה – ע' פי"א הכ"ג. וכשם שכתב הטור (סוסי קלה) שדעת הרא"ש שצריך התרה ביישון, והיינו מדהעתיק דברי הגמרא כצורתה (וע"ש בב"י ובדרישה). כמו כן משמע ברמב"ם.
 וע"ע בתרומת הדשן (קטז) אודות שימוש בשקי קמח בפסה, שצריך להתיר התפירות שבקצוות או בטלאים לפני כיבוסם. וע"ע שו"ע או"ח תנג, ורמ"א תנא, יח ובנו"כ.

'והאסכלא' – הוא כלי ממתכת [מעשה רשת וכיו"ב] שמניחים אותו על גבי האש ועליו מניחים הבשר לצליה (ע' במשנה רפ"ז דפסחים).

'רב יצחק בר יוסף זבן מנא דמרדא (רש"י: אדמה וצעפי בקר מעורבין ועושין מהן כלי) מעכו"ם. סבר להטבילה. אמר ליה... כלי מתכות אמורין בפרשה. (לענין טבילה בכלי עכו"ם, דכתיב 'אך את הזהב הכסף הנחשת הברזל והבדיל והעפרת'). אמר רב אשי: הני כלי זכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה, ככלי מתכות דמו' – הנה יש לעיין מה שאמרה הגמרא כלי מתכות כתיב בפרשה, והרי לא הוזכר 'כלי מתכת'. הן אמת שכל ששת הכלים שהזכירה תורה, זהב כסף וכו' הם מתכות, אבל מזה שהגמרא נקטה 'כלי מתכת' נראה לכאורה שכל כלי מתכות בכלל, אף מתכות שלא הזכירה תורה. אכן מלשון רש"י אין נראה כן, שכתב (בראש השנה יט, ב ד"ה וחכמים) על מה שאמרו בגמרא שכלי זכוכית שנקבו והטיל בהם אבר שחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום כלי זכוכית דרבנן – 'שאיין כלי מתכות טמאין מדאורייתא אלא המנויין בפרשה, הוהב הכסף הנחשת הברזל הבדיל והעופרת' עכ"ל – הרי לפנינו שאין כל כלי מתכות מטמאים אלא אלו המנויין. ונראה שפרש רש"י כן מפני שסובר שגם זכוכית היינו 'מתכת', שפירוש 'מתכת' הוא דבר הנתך ונמס בחום, וכמו שכתב רש"י בפירוש החומש (שמות לב, ד) 'מסכה' – לשון מתכת, והיינו שנמס באש. וקשה לרש"י אם כן גם זכוכית

ג. יין נסך שנתערב; לדברי תנא קמא – הכל אסור בהנאה. רשב"ג אומר: יימכר לנכרי חוץ מדמי יין נסך שבו.
 רב פסק כרשב"ג בתערובת חבית בחביות אבל לא יין ביין. ושמואל ורבי יוחנן ורבי חנינא ורבה בר אבא אמרו: אפילו יין ביין. והסיק רב נחמן הלכה למעשה: יין נסך ממש שנתערב יין ביין אסור למכור התערובת חוץ מדמי האיסור, אבל חבית בחביות – מותר. וסתם יינם – אפילו יין ביין מותר.
 מכירת כל חבית בנפרד – אסורה אפילו לרשב"ג, כי אין היין בטל ברוב ונשאר באיסורו. ואולם יש דעה אליבא דר' אליעזר (רב חסדא לעיל מט:), שמוליך דמי חבית האיסור לים המלח, ועל ידי כן מותר בהנאה אפילו מכל חבית בנפרד.

דף עד

קכט. כיצד טהרתם והכשרם של כלי היין המנויים להלן, במזופפים (ומטילים יין בזיפות) ובשאינם מזופפים:

- א. גת של אבן.
- ב. גת של עץ.
- ג. גת של חרס.
- ד. קנקנים.

א. גת של אבן שזפתה עובד כוכבים ולא דרך בה ענבים – מטהרה ע"י ניגוב במים ובאפר (כדלהלן). דרך בה עכו"ם כשהיא זפוחה – אין די בניגוב אלא צריך לקלוף הזפת (כ'איכא דאמרי' דרבא). ואפילו היא חלקה למראה העין – צריך קילוף, שהיין נכנס בבקעים ובסדקים (כמעשה דרב).
 לאחר הקילוף יגב. ואפשר בעירווי ברותחים בלא קליפה (פוסקים).
 גת שאינה מזופפת ודרך בה עכו"ם – דיה בהדחה ואין צורך בניגוב (רבא, כלשון ראשונה).
 ודוקא בגת השייכת לישראל, אבל היתה שייכת לעכו"ם, הואיל ומשתמש בה בקביעות – אין דיה בהדחה, אלא לרבי צריכה ניגוב וחכמים אוסרים (עפ"י תוס' ו"פ). ולדעת רש"י (עה.) להלכה אין צריך ניגוב אלא די בהדחה. ולא חילק בין גת של עכו"ם לגת של ישראל שדרך בה עכו"ם באקראי. והתוס' (בנדה סה.) חלקו על שיטתו.

ב. גת של עץ שזיפתה עכו"ם – לדברי רבי צריכה ניגוב, ולחכמים צריך לקלוף הזפת (שצריכה הרבה זפת ובלע הרבה יין. רש"י).
 הלכה כחכמים.
 דרך בה עכו"ם, בין שהיתה מזופפת בין שאינה מזופפת – דינה כגת של אבן.

ג. גת של חרס שזיפתה עכו"ם – לרבי יקלוף הזפת, ולחכמים אין לה תקנה בכך (אלא ע"י מילוי ועירווי, בלא קליפה. פוסקים).
 היתה מזופפת ודרך בה עכו"ם – צריכה קליפה מילוי ועירווי, או הגעלה ברותחין (בעירווי מכלי ראשון) אף ללא קליפה [וכן דרש רבא], או יישון י"ב חדש, או הסקה בכבשן עד שיתרפה הזפת (פוסקים).
 אינה מזופפת, ודרך בה עכו"ם – לרבי די בניגוב וחכמים אוסרים, (וכן דעת סתם מתניתין. וצריך מילוי ועירווי. טור). במה דברים אמורים – בשל עכו"ם, שרגיל בשימושה, אבל גת של ישראל שדרך בה עכו"ם באקראי – דיה בניגוב (שו"ע קלח, א).

דין המחץ והמשפך (כלי העברה שאין מכניסים בהם יין לקיום) כדין הגת.

ד. קנקנים של חרס, בין זפותים בין שאינם זפותים, צריכים מילוי ועירוי שלשה ימים (כדלעיל לג), הואיל והם כלים שמכניסים לקיום. ולא חילקו חכמים אם נשתמש בהם העכו"ם בקביעות, אם לפי שעה. קנקנים של עץ ואבן ומתכת – מחלוקת הפוסקים, וראוי להחמיר. ובשל זכויות – אין להחמיר (שו"ע קלה, ח). וראה בפירוט לעיל לג אודות גודות קנקנים ושאר כלי יין.

קל. מהו לשלח ביד עובד כוכבים כדים ריקים?

רבא, כאשר היה משלח כדים ריקים להרפניא, היה מהפכם על פיהם וחותרם את פי השק שנתונים בו, להחשב כ'חותם בתוך חותם' (ע"ש"י) – שסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בו חכמים. התוס' צדדו שזה דוקא בכדים וחביות שלהם שהם קטנים ונוחים ליתן לתוכם יין ולערוטם מידי, אבל לא בחביות שלנו שהם גדולים, שאין צריך לחותמם. 'ומכל מקום טוב להחמיר'.

דף עה

קלא. 'ניגוב' שאמרו בטיהור הגת – כיצד?

הניגוב נעשה ע"י נתינת אפר ומים לסירוגין; האפר לעולם בא על רטיבות, הלכך גת רטובה שיש בה לחלוות יין – האפר ניתן תחילה. ואילו בגת יבשה נותן מים ואח"כ אפר. לעולם באים מים בסוף הניגוב (כדי לנקות מן האפר ששפשו בו). נחלקו הדעות האם נותנים אפר פעם אחת או פעמיים. וזהו פירוט השיטות:

פירוש א' ברש"י, ממורו:

ברטיבת א'; לרב, כדמתני בסורא: אפר ומים.

לרב כדמתני בפומבדיתא, וכן לשמואל: אפר מים ואפר, ומים נוספים להעברת האפר. [ואותם לא החשיבו במנין, שאינם לשם ניגוב אלא לנקיון מהאפר. ואולם שמואל ללישנא דפומבדיתא החשיב במנינו גם מים אחרונים, אך אינו חולק עם רב לדינא].

ביבשתא; לרב, כדמתנו בסורא: מים אפר ומים.

לרב כדמתנו בפומבדיתא, וכן לשמואל: מים אפר מים ואפר ומים. [וכנ"ל מים אחרונים רב לא החשיבם, וכן שמואל ללישנא דסורא. ואילו ללשנא דפומבדיתא שמואל החשיבם במנינו]. נמצא לפירוש זה, אין מחלוקת בדין בין רב לשמואל אלא ללישנא דסורא; לרב לעולם די בנתינת אפר פעם אחת ולשמואל פעמיים – בין ביבשתא בין ברטיבתא.

פירוש שני ברש"י בשם אביו, וכן נראה לרש"י:

ברטיבת א'; לרב ולשמואל: אפר מים אפר ומים. [ללשנא דסורא לא החשיבו מים אחרונים, וללשנא דפומבדיתא – החשיבו].

ביבשתא; לרב: מים אפר ומים [ללשנא דסורא לא החשיבו מים אחרונים ובפומבדיתא החשיבו].